

Arany János balladaköltészete

„Áll néma csend; légy szárnya bent,
Se künn, nem hallatik:
Fejére szól, ki szót emel!
 Király nem alhatik.

.....

Fülembe zúgja átkait
A velszi lakoma...”

/Arany: A walesi bárdok/

A bűn és a bűnhődés motívumának megjelenítése Arany János egy szabadon választott balladájában

A költő bemutatása

- **Arany János** (1817–1882) a **népnemzeti irányzat** vezéralakja.
- „*A mandátumos ember*” – írta róla Németh G. Béla irodalom-történész. Mindenkor vállalni akarta a nemzeti költő szerepét, a mandátumot, a **nemzetet szolgáló irodalom** képviselője akart lenni.
- A vállalt szerep és a befelé forduló személyiség folytonos küzdelmet vívott egymással.
- Érzékeny lelkű, **tűnődő, meditáló költő**.
- Életműve a **romantika** és a realizmus határán áll, de a klasszicizmus folytatása is.
- **Összegző és újító** költő, új műfajokkal kísérletezett (pl. elégikus óda, ballada).
- Lírai költészete egyenrangú az epikájával. **Verses epikai alkotásai:** elbeszélő költeményei (*Az elveszett alkotmány*, a *Toldi-trilógia*; *A nagyidai cigányok*, a *Bolond Istók*, a *Buda halála*) és balladái: *Ágnes asszony*, *Szondi két apródja*, *A walesi bárdok*, *Vörös Rébék*, *Tengeri-hántás*.
- A magyar nyelv egyik legnagyobb mestere, a leggazdagabb szókészletű költőnk.

Életpályája

- Arany János 1817. március 2-án született a Bihar megyei **Nagyszalontán** földműves családban.
- Apja, Arany György 55 éves; anyja, Megyeri Sára 45 éves, amikor megszületik kései gyermekük.
- A 10 gyermek közül csak kettő marad életben: a legidősebb, Sára és a legfiatalabb, János.
- Előbb Nagyszalontán, 1833-tól pedig a **debreceni Református Kollégiumban** tanul. Anyagi gondjai miatt abbahagyja, és Kisújszállásra megy segédtanítónak.
- 1835-ben visszatér Debrecenbe, ismét tanul, festő vagy szobrász szeretett volna lenni.

- 1836 februárjában végleg otthagyja a Kollégiumot, és a debreceni színtársulatnál vállal szerepeket. A színészi pályából kiábrándulva tér haza egy rossz álom hatására. Édesanyja néhány hét múlva meghalt, édesapja pedig megvakult.
- **Szalontán** álláshoz jut: tanító lesz egykori iskolájában. 1840-től pedig aljegyzőnek nevezik ki.
- Feleségül veszi egy helybeli ügyvéd törvénytelen lányát, **Ercsey Juliannát**. Két gyermekük születik: Juliska és László.
- Iskolatársa, Szilágyi István ösztönzésére fordul az irodalomhoz.
- 1845 nyarán írja meg komikus eposzát, ***Az elveszett alkotmányt***.
- 1846-ban a *Kisfaludy Társaság* újabb pályázatára készül el népies elbeszélő költeménye, a **Toldi**, amely igazi sikert hoz számára, és megszerzi Petőfi barátságát.
- 1848 márciusában a **forradalom híve**, de az eseményekben nem vesz részt. A *Nép Barátja* című lapot szerkeszti. Ősszel Aradon nemzetőr.
- A **szabadságharc bukása után** Szalonta környékén **bujdosik**, majd **Geszten** lesz **házitanító** a Tisza családnál. 1851 és 1860 között a **nagykőrösi református gimnázium** magyar-latin szakos tanára. Tankönyveket és irodalomtörténetet ír.
- 1860 októberében **Pestre költözik**. A *Kisfaludy Társaság* igazgatóvá választja. Folyóiratot indít *Szépirodalmi Figyelő*, majd *Koszorú* címmel.
- 1865-től a **Tudományos Akadémia** titkára, 1870-től főtitkárává nevezik ki.
- Súlyos csapás számára lánya, Juliska halála.
- 1876-ban lemond a titkárságról, a nyugdíjazását kéri.
- 1877 nyara költészetének utolsó kivirágzását hozza. A **Margitszigeten** titokban írja verseit a Gyulai Páltól kapott, kulccsal zárható „*kapcsos könyv*”-be. Versciklusának címe: **Őszikék**.
- Sok betegeskedés után 1882. október 22-én halt meg **Pesten**.

BALLADÁI

A ballada műfaja: népköltészeti eredetű, tragikus tárgyú, kisépikai mű drámai és lírai elemekkel.

- „*Tragédia dalban elbeszélve*” (Greguss Ágost) → mindhárom műnem sajátosságait magán viseli.
- Általában a sűrített cselekmény a lelkiállapotok egymás után vetített tablóiából áll össze, melynek háttéréül valamilyen erkölcsi konfliktus szolgál.

- **Jellemzői:** az időben megszakítottság, a helyszín gyakori váltása, a párbeszéd, a szaggatott mondat szerkezet és a balladai homály (sejtetés). Gyakori lélektani motívuma a bűn és bűnhődés.
- A ballada a 18. sz. végén, a népköltészet felfedezése idején válik ismert műfajjá.
- Különösen a **romantika** kedvelte.
- Aranyra elsősorban a skót és a székely népballadák hatottak.
- A műballadát világirodalmi rangra emeli.
- A **nagykőrösi balladának két fő témája** van: a nemzeti múlt és a népi élet. Népi témájú balladája az *Ágnes asszony*; történelmi balladái a *Szondi két apródja*, *A walesi bárdok* és az *V. László*.

A balladák témái

- **Történeti balladák:** a két kor közötti párhuzam, gyakran allegorikus, buzdító célzat; a nemzeti érzések tükrözése; lélektani elemek is (*A walesi bárdok*, *Szondi két apródja*, *V. László*).
- **Lélektani balladák:** a bűn és bűnhődés kérdése; gyakran az örültség motívuma; finom lélekrajz (*Ágnes asszony*, *A walesi bárdok*).
- **A népi élet ihlette balladák:** népi környezet, téma és hiedelemvilág; balladai homály (*Ágnes asszony*, *Vörös Rébék*).

A balladák szerkezete

- **Egyenes vonalú:** egy szálon futó cselekmény; feszültség; szaggatottság, tördeltség, nyelvi eszközök → *Zách Klára*, *A walesi bárdok*.
- **Többszólamú:** több szál (pl. múlt-jelen, szereplők) párhuzamossága, ellentéte → *Szondi két apródja*, *V. László*.
- **Körkörös vagy keretes:** a visszatérő motívum (kezdés – befejezés) időben kitágítja, jelképekké emeli a történetet → *Ágnes asszony*.

Egy népi témájú ballada: *Ágnes asszony* (1853)

- **Keletkezése:** Arany még geszti tartózkodása idején látott egy csendes, örültnek tartott parasztasszonyt, akinek mániája volt, hogy reggeltől késő estig mosott a patakban. Ezt az élményét dolgozza fel a műben.
- **Lélektani ballada:** a bűnt nyomon kísérő bűnhődést ábrázolja. A büntudat hatására a címszereplő fokozatosan megőrül.

- Balladatípusát tekintve **drámai ballada**: a shakespeare-i tragédia változata. A vér látásának motívuma Shakespeare *Macbeth* c. drámájából ered.
- **Cselekménye** Ágnes asszony lassú, fokozatos megőrülését mutatja be.
- Már az elején **sejteti** a költő, amit csak később árul el, hogy **tragikus esemény** történt: Ágnes asszony és szeretője megölték a férjet. A gyilkosság után a patakban mossa ki a véres lepedőt, hogy eltüntesse a bűnjelet. A vérfolt már régen eltűnt a lepedőről, ő azonban még mindig látja rajta. Vétkéért törvény elé kerül, de ekkorra azonban már elérte a legnagyobb büntetés, megőrült. A tárgyaláson a bírák előtt is csak azt mondogatja, hogy haza kell mennie, ki kell mosnia a vérfoltot. Lelkiismerete nem hagyja nyugodni, **rögeszméjévé** (*fixa idea*) válik a mosás. A bírák felismerik, hogy őrült asszony áll előttük, és tudják, az **őrületnél** nincs nagyobb büntetés. Az asszony ezután hazament, és éjjel-nappal, éveken át mossa a ronggyá foszlott lepedőt.
- **Szerkezete**: egyszólamú, körkörös, keretes szerkesztésű.
- Az **I. rész** a bevezetés: az **1-4. vsz.** Színhely: a **patak partja**. Megismerjük Ágnes asszonyt, aki „*véres leplet*” mos. A falu népe értetlenül nézi, és kérdéseket tesz föl neki (2-3. strófa). A hajdú parancsa (4. vsz.).
- A **II. rész**: az **5-19. vsz.** Színhely: a **börtön és a törvényszék**, a bíróság. A leghosszabb rész →← a bíróságon töltött rövid idő. Ágnes asszony a fogságban (5-7. strófa). Ágnes asszony a bírák elé lép (8-10. vsz.). A jogi ítélet (11-12. vsz.). Kegyelemkérés (13-17. vsz.). A sors ítélete (18-19. strófa). Az asszony megőrülésének folyamatát dölt betűs szavak érzékeltetik: „*megőrülne*”, „*megbomlott*”, „*meg nem őrül*”.
- A **III. rész** a befejezés: a **20-26. vsz.** Színhely: újra a **patak partján**. Az őrült asszony élete végéig mossa a lepedőt. Megöregedését, az idő múlását a következő kifejezések mutatják: „*évrül – évre*”, „*télen – nyáron*”, „*őszbe fordult a zilált haj*” (metafora). A 26. vsz.: **keret**, a záró helyzet. Ágnes asszony „*leple foszlányait*” mossa. A szóismétlés időtlenséget jelez.
- A tragikus hangulatot fokozza a **refrén** visszatérő fohásza: „*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*”
- A vers **keresztény szimbolikáját** megfigyelve Ágnes asszony ártatlanságának kérdése is felmerül. Neve a latin *Agnus* 'bárány', tisztaságot, ártatlanságot, áldozatiságot jelképez. A 15. versszakban a **liliom** és a **hattyú** motívuma is a tisztasághoz, ártatlansághoz kapcsolódik. Az asszony bűnössége mégsem vitatható, ha szeretője követte is el a gyilkosságot, ő felbujtóként mindenképpen részese a gyilkosságnak. Büntetése — az őrület — lehetőséget ad számára a vezeklésre.

- A ballada **modernsége a lélekábrázolás**, a lelki folyamatok pszichológiai realizmussal való bemutatása.
- **Verselése**: félrímes hangsúlyos felező 8-as és 7-es ritmus. A refrén 9 szótagos időmértékes sor.
- **Kitekintés: Székely Bertalan** 1865-ben alkotott *Ágnes asszony* c. festménye a patak partján véres lepedőt mosó örült asszonyt festi le. A börtöncellában rémképektől szenvedő asszonyt pedig **Zichy Mihály** örökítette meg.

Arany történelmi balladái

- Arany a nagykorúsi években írt balladáiban leginkább történelmi tárgyat választott, hogy példát mutasson az önkényuralommal való szembefordulásra.
- A költő egyéni **tiltakozásai** ezek a balladák.
- Aktuális mondanivalót tartalmaznak: a bátorságra, a kitartásra, az erkölcsi helytállásra tanítanak.
- Balladáit **shakespeare-i lélektaniség** jellemzi. Gyakori bennük a **bűn és bűnhődés** motívuma. A vétekese mindig megbűnhődnek, a bűnt követő bűnhődés törvényszerű. Negatív hősei vagy megőrülnek (pl. Edward király), vagy meghalnak (pl. V. László).
- Legismertebb **történelmi balladái**: *Szondi két apródja*, az *V. László* és *A walesi bárdok*. Mindhárom balladában közös vonás az elnyomással, a zsarnoksággal való szembeszállás, és az, hogy egyszerű, fegyvertelen hősök küzdenek a zsarnokság ellen.

Szondi két apródja (1856)

- Történelmi ballada, a magyarság nemzeti múltjából **Drégely várának** 1552-es török ostromát idézi fel. A várat maroknyi csapatával Szondi György védte. Hősies küzdelem után a hatalmas túlerővel szemben a vár elesett. Szondi kegyelmet kért „*énekes apródjai*” számára. Alihoz küldte őket, hogy neveljen jó vitézeket belőlük.
- **Forrásai**: Tinódi Lantos Sebestyén *Budai Ali pasa históriája* (1552), Istvánffy György történetíró munkái és Szalai László *Magyarország története* (1854) c. munkája.
- **Keletkezési körülmények**: az 1850-59 közötti Bach-korszak, a szabadságharcot követő elnyomtatás évei, a hazájukat szerető költők megaláztatásának kora.
- Az 1552 nyarán játszódó események (Drégely eleste) hasonlóak Arany János korának eseményeihez.
- A balladának **allegorikus jelentése** van: Szondi harca és halála a szabadságharcot, Ali kegyetlensége és a szolga csábítása a Habsburgok magatartását, az apródok hűsége pedig

a költők 48 eszméihez, a forradalomhoz való hűségét allegorizálja.

- **Gyulai Pál** „*a hűség és hősiesség balladája*”-nak nevezte Arany művét. A **hűség balladája**, mert az apródok rendületlen hűségét ábrázolja (Szondihoz, a várhoz, a hazához). A **hősiesség balladája**, mert az apródok hősiiesen helytálltak, ellenálltak a török szolga csábításának fenyegetése ellenére is.

A vers **témája**: Ali pasa a győzelme után örömnünnepet ül, ezért azt szeretné, ha Szondi két apródja az ő dicsőségét zengené énekével.

- **Szerkezete**: Az **1-2. vsz.** a színhelyek és a szereplők, a 2. apród bemutatása: a rommá lőtt vár, a szemben lévő dombon Szondi sírja, a völgyben Ali győzelmi ünnepet ül → a fent és a lent ellentéte.
- A **3-4. strófa** elindítja a drámai párbeszédet: a győztes fővezér és szolgája beszélgetnek. (Az apródokat le kell hozni a völgybe, hogy dicsőítsék Alit.)
- **Párhuzamos szerkesztés**, többszólamúság: a **páratlan vsz.-ok** (5., 7., 9., ... 19.) az **apródok énekét**, Szondi György várvédő hősiességét, helytállását, vagyis a múltat mutatják be (formája: históriás ének).
- A **páros strófák** (6., 8., ... 18.) a **török szolga csábító szavait** (a jelent) tartalmazzák. Ali és követe azt kívánja, hogy a két énekes apród Szondi dicsőítése helyett az ő győzelmüket zengje, Ali nagyságát énekelje.
- **A török csábításának különböző fokozatai**:
 - Kezdetben nyájas, hízelgő, csábít (*mézízű sörbet, vigalom, füge, pálma*), kérlel.
 - Később, mivel ezzel nem ér el hatást, a veszélyekre figyelmeztet.
 - Türelmetlenné válik.
 - Ingerültsége fokozódik: durva és leplezetlen hangon közli az apródokra váró sorsot (megvesszőzés, börtön).
 - Ali jóságát dicsérve akaratlanul is elárulja a budai pasa erkölcstelen, ferde hajlamait.
 - Kiesik szerepéből: a török regék legünnepeltebb hősévé azonosítja Szondit („*Ruszttem maga volt ő!*”).
- Az **apródok** azonban nem hallgatnak a csábításra, nem ijednek meg a fenyegetéstől, éneküket a zsarnokra szórt átokkal fejezik be.
- A vers **záró jelenete**:
 - Drégely kapitányának alakját emberfölöttivé növeli.
 - Szondi kiállta a próbát, nem adta fel a harcot.
 - Az apródok is ellenálltak a csábításnak.
 - A nemzet sorsáért való aggódás és a rendületlen hazaszeretet szólal meg a befejezésben.

- Párhuzamosan **2 különböző világot** ábrázol a költő, ugyanakkor **értékrendet** is ad, hiszen a 2 apród erkölcsi nagysága a meghatározó.
- Arany legfőbb **mondanivalója** ez a **példamutatás** (Szondi példája és az apródok magatartása), mely kortársainak és minden embernek szól a hazaszeretetről, helytállásról és hűségről.
- **Nyelvi gazdagság:** sokfajta nyelvi réteg harmóniája jellemzi a balladát. Az apródok régies, archaikus nyelve (pl. *feljöve, álgyú, vítt, ezerekkel*) és a török szavak (*bülbül, huri, gyaaur, kaftán, serbet*) a korfestés és a szereplők jellemzésének eszközeként szolgálnak.